

उपभोक्ता संरक्षण सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयक, २०७३

प्रस्तावना : गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्राप्त गर्ने उपभोक्ताको नैसर्गिक संवैधानिक अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न, अनुचित व्यापारिक कृयाकलापलाई निवारण गरी स्वच्छ बजार संरक्षण गर्न, उपभोक्तालाई प्राप्त हकको प्रचलनका लागि न्यायिक उपचार प्रदान गर्न र उपभोक्तालाई हुन सक्ने हानि नोक्सानी वापत क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन उपयुक्त संयन्त्रको निर्माण गर्न उपभोक्ता संरक्षण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थालाई संशोधन र एकीकरण गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) बमोजिमको व्यवस्थापिका-संसदले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम “उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०७३” रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा, -

(क) “अदालत” भन्नाले दफा ४० बमोजिमको उपभोक्ता अदालत सम्झनु पर्दछ ।

(ख) “अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप” भन्नाले दफा १६ बमोजिमको कुनै क्रियाकलाप सम्झनु पर्छ ।

(ग) “उत्पादन” भन्नाले उपभोग्य वस्तु बनाउने, तयार गर्ने, प्रसोधन गर्ने, परिणत गर्ने, सम्मिश्रण गर्ने, प्याकिङ्ग वा पुनः प्याकिङ्ग गर्ने, एसेम्बलिङ्ग गर्ने वा लेबल लगाउने प्रक्रिया वा त्यस सम्बन्धमा अपनाईने कुनै वा सबै प्रक्रिया सम्झनु पर्छ ।

(घ) “उपभोक्ता” भन्नाले कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवा उपभोग वा प्रयोग गर्ने व्यक्ति वा संस्था सम्झनु पर्छ ।

(ङ) “उपभोक्ता संस्था” भन्नाले उपभोक्ताको हक हित संरक्षण र सम्बर्द्धनको उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएको संस्था सम्झनु पर्छ ।

(च) “विक्रेता” भन्नाले उपभोक्तालाई थोक वा खुद्रा रुपमा सिधै वस्तु विक्रि वितरण गर्ने पसल सम्झनु पर्छ ।

(छ) “गुणस्तरहीन वस्तु” भन्नाले देहायको कुनै अवस्था भएको वा रहेको उपभोग्य वस्तु सम्झनु पर्छ :-

- (१) दफा ६ मा उल्लेख गरिएको भन्दा कम गुणस्तर भएको वा त्यस्तो वस्तुमा हुनुपर्ने आवश्यक तत्व वा पदार्थको परिमाण घटाइएको वा अर्को कुनै पदार्थको मिसावट गरिएको,
- (२) मानव स्वास्थ्यलाई हानि हुने गरी सडेको, गलेको वा फोहोरमैला वा विषादी मिश्रण गरी तयार गरिएको वा स्वास्थ्यलाई हानि हुने कुनै रसायन, रङ वा सुगन्ध प्रयोग गरिएको,
- (३) त्यस्तो वस्तुको केही वा सबै भाग कुनै रोगी वा रोगकारक पशु, पंक्षी वा हानिकारक वनस्पतिबाट बनाइएको,
- (४) तोकिएको मापदण्ड पूरा नगरी उत्पादन, हुवानी, संचय, भण्डारण वा बिक्री गरिएको,
- (५) उपभोग्य वस्तुको गुणस्तर तोकिएकोमा सोही बमोजिम र नतोकिएकोमा उत्पादकले उल्लेख गरे बमोजिमको गुणस्तर नभएको,
- (६) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम जारी गरिएको आदेशमा तोकिएको न्यूनतम भन्दा कम गुणस्तर वा अधिकतम गुणस्तर तोकिएकोमा त्यस्तो गुणस्तरभन्दा बढी भएको ।
- (ज) “केन्द्रीय समिति” भन्नाले दफा २७ बमोजिम गठन हुने केन्द्रीय बजार अनुगमन निर्देशन समिति सम्भन्नु पर्छ ।
- (झ) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नु पर्छ ।
- (ञ) “निरीक्षण अधिकृत” भन्नाले दफा ३० बमोजिम नियुक्त वा तोकिएको निरीक्षण अधिकृत सम्भन्नु पर्छ ।
- (ट) “प्रयोगशाला” भन्नाले उपभोग्य वस्तुको शुद्धता, पूर्णता वा गुणस्तर परीक्षण गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त निकाय सम्भन्नु पर्छ ।
- (ठ) “मन्त्रालय” भन्नाले आपूर्ति मन्त्रालय सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ड) “लेबल” भन्नाले उपभोग्य वस्तु वा उपभोग्य वस्तु राखिएको भाँडो वा त्यस्तो उपभोग्य वस्तु वा उपभोग्य वस्तुमा लेखिएको, छापिएको, लिथो गरिएको, चिन्ह लगाइएको, इम्बोर्स गरिएको, समावेश गरिएको वा अन्य कुनै किसिमले देखाइएको ट्याग, चिन्ह, तस्वीर वा अन्य विवरणात्मक वस्तु सम्भन्नु पर्छ ।

- (ढ) “वस्तु” भन्नाले उपभोक्ताले उपभोग वा प्रयोग गर्ने वस्तु वा वस्तुहरूको समिश्रणबाट बनेको स्वास्थ्यलाई हानि नोक्सानी वा कुनै किसिमको साइड इफेक्ट नगर्ने पदार्थ सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले उपभोग्य वस्तुको निर्माणमा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ, रङ, सुगन्ध वा रसायनलाई समेत जनाउँछ ।
- (ण) “विक्रेता” भन्नाले थोक वा खुद्रा रूपमा उपभोग्य वस्तु वा सेवा बिक्री वितरण गर्ने व्यक्ति, फर्म, कम्पनी, संस्था सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले सेवा प्रदायक वा विक्रेता समेतलाई जनाउनेछ ।
- (त) “विभाग” भन्नाले आपूर्ति व्यवस्थापन तथा उपभोक्ता हित संरक्षण विभाग सम्भन्नु पर्दछ ।
- (थ) “सेवा” भन्नाले उपभोक्ताले आवश्यक पर्ने विद्युत, खानेपानी, टेलीफोन, सूचना प्रविधि, स्वास्थ्य, यातायात, ढल निकास, बैंकिङ्ग वा त्यस्तै प्रकृतिका अन्य सेवा सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले कानूनी, चिकित्सा वा इन्जिनियरिङ सेवा समेतलाई जनाउनेछ ।
- (द) “त्रुटीपूर्ण उत्पादन” भन्नाले कुनै वस्तुमा गुणस्तर, परिमाण, मात्रा, शुद्धता, मानक वा लेबल दावि गरिएकोमा त्यस अनुरूप नभएको भन्ने सम्भन्नु पर्छ ।

परिच्छेद २

उपभोक्ता संरक्षण सम्बन्धी सामान्य व्यवस्था

३. उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन: (१) प्रत्येक उपभोक्तालाई गुणस्तरीय वस्तु वा सेवा प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) को सर्वसामान्यतामा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी उपभोक्ताको हक, हित र सरोकार संरक्षण गर्ने प्रयोजनको लागि प्रत्येक उपभोक्तालाई देहायको अधिकार प्राप्त हुनेछ:-

- (क) वस्तु वा सेवामा सहज पहुँचको अधिकार,
- (ख) स्वच्छ प्रतिस्पर्धात्मक मूल्यमा वस्तु वा सेवाको छनौट गर्न पाउने अधिकार,
- (ग) वस्तु वा सेवाको मूल्य, परिमाण, शुद्धता, गुणस्तर आदि बारे सूचित हुने अधिकार,
- (घ) दुई वा दुईभन्दा बढी पदार्थको समिश्रणबाट बनेको वा उत्पादित उपभोग्य वस्तुमा रहेका त्यस्ता पदार्थको मात्रा, तत्व वा प्रतिशतको उत्पादक, पैठारीकर्ता वा विक्रेताबाट जानकारी पाउने अधिकार,
- (ङ) मानव जीउ, ज्यान, स्वास्थ्य तथा सम्पत्तिमा हानी पुऱ्याउने वस्तु तथा सेवाको बिक्री वितरणबाट सुरक्षित हुन पाउने अधिकार,

- (च) अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप विरुद्ध उचित कानूनी कारबाही गराउने अधिकार,
- (छ) वस्तु वा सेवाको प्रयोगबाट भएको हानी नोक्सानी विरुद्ध क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार,
- (ज) उपभोक्ताको हक, हितको संरक्षणका सम्बन्धमा सक्षम अधिकारी वा निकायबाट उपचार पाउने वा सुनुवाई हुने अधिकार,
- (झ) उपभोक्ता शिक्षाको अधिकार ।

(३) उपभोक्ता हक हितको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने जिम्मेवारी नेपाल सरकार तथा अन्य उपयुक्त अधिकारीको हुनेछ ।

(४) यस ऐन बमोजिमको अधिकारको प्रचलनका लागि प्रत्येक उपभोक्तालाई कानून बमोजिम उपचार पाउने हक हुनेछ ।

४. उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण गर्न वस्तु वा सेवाको नियमन: (१) नेपाल सरकारले उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण गर्न नियमित रूपमा उपभोग्य वस्तु वा सेवाको आपूर्ति मूल्य, गुणस्तर, नापतौल, लेवल, विज्ञापन आदिको नियमन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नियमन गर्दा मन्त्रालयले देहायका काम गर्नेछ :-

- (क) वस्तु वा सेवाको गुणस्तर, मूल्य निर्धारण र आपूर्ति व्यवस्था सम्बन्धी नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने,
- (ख) उपभोक्ताको हक हितमा प्रतिकूल असर पर्ने वा पर्न सक्ने एकाधिकार वा अनुचित व्यापारिक क्रियाकलापको रोकथाम र नियन्त्रण गर्ने वा त्यस सम्बन्धमा कार्य योजना बनाई लागू गर्ने,
- (ग) देश भित्र खपत हुने उपभोग्य वस्तु वा सेवाको माग र आपूर्ति स्थितिको निरन्तर विश्लेषण तथा समीक्षा गरी स्वच्छ बजार कायम गर्ने,
- (घ) वस्तु वा सेवाका उत्पादक, विक्रेता वा वितरकहरूले अवाञ्छित तरिकाले गरेको मूल्य वृद्धिलाई रोक्न र नियन्त्रण गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने,
- (ङ) उपभोक्तालाई उचित मूल्य र सहज रूपमा खाद्य तथा अन्य उपभोग्य वस्तुको आपूर्ति सुनिश्चित गर्न नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व भएका संस्था वा निजी फर्म वा कम्पनी मार्फत आपूर्तिको व्यवस्था सहज गर्ने,
- (च) कुनै ठाँउ विशेषको लागि तोकिएको अवधिका लागि अधिकतम मौज्जातको परिणाम तोक्ने,

- (छ) नेपालभित्र उत्पादित कुनै खाद्य वस्तुको अभाव भएमा त्यस्तो खाद्य वस्तुको निश्चित परिमाण निर्धारण गरी तोकिएको मूल्यमा उत्पादकसंगबाट खाद्य वस्तु प्राप्त गर्ने र त्यसको सर्वसाधारणलाई बिक्रि गर्ने,
- (ज) थोक वा खुद्रा व्यवसायलाई व्यवस्थित गर्न त्यस्ता व्यवसायसँग सम्बन्धित व्यापारिक फर्म वा कम्पनीको नाम, ठेगाना, उपभोग्य वस्तुको मौज्जात लगायत अन्य आवश्यक विवरण खुलाउन लगाई मूल्यमा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने,
- (झ) उपभोक्ताको हक हित संरक्षण गर्न र आपूर्ति व्यवस्थालाई नियमित गर्नको लागि कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवाको कृत्रिम अभाव हुन नदिन वा सबै ठाउँमा नियमित रूपमा उपभोग्य वस्तु वितरण गर्न सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गर्ने,
- (ञ) उपभोग्य वस्तुको बिक्री वितरण प्रणालीलाई नियमित गर्ने र अनुपयुक्त तवरले अभाव सृजना गर्ने वा कालोबजारी गर्ने काम वा अनुचित व्यापारिक क्रियाकलापलाई नियन्त्रण गर्ने,

(३) उपभोक्ताको हक हित संरक्षण, आपूर्ति व्यवस्था नियमित र उपभोग्य वस्तु तथा सेवाको मूल्य एवं गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले समय समयमा आवश्यक नीतिगत र संस्थागत व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको व्यवस्था तोकिए बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

५. उपभोग्य वस्तु वा सेवाको गुणस्तर: (१) कुनै उपभोग्य वस्तुमा अन्तरनिहित कुनै पदार्थको गुणस्तर वा मापदण्ड निर्धारण भएको रहेछ भने नेपाल सरकारले त्यस्तो वस्तु वा सेवाको गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण तोकिए बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवाको गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण गरेको विषयको सूचना नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

६. उपभोग्य वस्तुको लेवलमा उल्लेख गर्नुपर्ने कुरा: (१) उत्पादकले आफूले उत्पादन गरेको वस्तुको लेवलमा देहायका कुराहरू उल्लेख गर्नु पर्नेछ :-

- (क) उत्पादकको नाम, ठेगाना र उद्योगको दर्ता नम्बर,
- (ख) खाद्य पदार्थ, औषधि र सौन्दर्य सामाग्री जस्ता उपभोग्य वस्तुमा त्यस्ता वस्तुको मिश्रण, मिश्रणका तत्व, परिमाण र तौल,
- (ग) गुणस्तर निर्धारण भएको उपभोग्य वस्तु भएमा त्यस्तो वस्तुको गुणस्तर,

- (घ) उपभोग्य वस्तु उपभोग गर्ने तरिका र त्यस्तो वस्तु उपभोग गरेबाट हुन सक्ने नकारात्मक प्रभाव (साइड इफेक्ट),
- (ङ) निश्चित अवधिभित्र उपभोग गरिसक्नुपर्ने वस्तु भए त्यस्तो अवधि र सोको मिति,
- (च) उपभोग्य वस्तुको बिक्रि मूल्य, ब्याच नम्बर र उत्पादन मिति,
- (छ) इलेक्ट्रोनिक, हार्डवेयर, विद्युतीय वा यान्त्रिक वा लामो समयसम्म प्रयोगमा रहने उपभोग्य वस्तु भए त्यस्तो वस्तुको ग्यारेण्टी, ग्यारेण्टी मिति तथा सो वस्तुसँग सम्बन्धीत कानून बमोजिम अन्य आवश्यक कुरा,
- (ज) खण्ड (छ) बमोजिमका अवस्थामा कुनै त्रुटी देखिएमा त्यसको शोधभर्ना दिने वा निश्चित अवधिसम्म मर्मत गरिदिने व्यवस्था,
- (झ) प्रज्वलनशील, दुर्घटनाजन्य वा सजिलैसँग टुटफुट हुन सक्ने उपभोग्य वस्तु भए त्यस्तो वस्तुको सुरक्षाको लागि अपनाउनु पर्ने पूर्व सावधानी सम्बन्धी विवरण,
- (ञ) उपभोग्य वस्तुमा लाग्ने सबै प्रकारका कर समावेश गरी हुन आउने अधिकतम खुद्रा बिक्री मूल्य,
- (ट) कुनै उपभोग्य वस्तु प्रयोग गर्नु पूर्व कुनै प्रक्रिया पूरा गर्नु पर्ने भए त्यस्तो प्रक्रिया र त्यस्तो प्रक्रिया नपुऱ्याई प्रयोग गर्दा हुन सक्ने हानी नोक्सानी,
- (ठ) मानव स्वास्थ्यलाई हानी पुऱ्याउने खालका पदार्थहरूको लेबलमा चेतनामूलक सन्देश, चित्र वा चिन्हको प्रयोग,
- (ड) तोकिए बमोजिमका अन्य कुरा ।

(२) उपभोग्य वस्तुमा उपदफा (१) बमोजिम लेबलिङ्ग गर्दा स्पष्ट र सर्वसाधारणले बुझ्ने गरी उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका लेबलमा उल्लेख गर्नु पर्ने कुरा नेपालभित्र उत्पादन भएका वस्तु भए नेपाली र अङ्ग्रेजी भाषामा लेखिनु पर्नेछ र पैठारी भएको वस्तु भए उत्पादकले नेपाली वा अङ्ग्रेजी भाषामा लेबलिङ्ग गरिएको हुनुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम लेबलिङ्ग नगरिएको उपभोग्य वस्तु नेपालमा पैठारी गर्न पाइने छैन ।

(५) उपदफा (१) बमोजिम लेबलमा उल्लेख गरिनु पर्ने कुरा उल्लेख नगरिएको वस्तु कसैले पैठारी गरेकोमा त्यस्तो वस्तुको प्रयोगबाट हानी नोक्सानी हुन गएमा त्यस्तो वस्तु पैठारी गरेको व्यक्ति वा संस्था सो हानी नोक्सानीको लागि जिम्मेवार हुनेछ ।

(६) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि खुला रूपमा बिक्री गरिने तरकारी, फलफूल जस्ता उपभोग्य वस्तु विक्री गर्दा यस दफामा लेखिएका कुरा उल्लेख गर्न आवश्यक हुने छैन ।

परिच्छेद ३

उपभोग्य वस्तु वा सेवाको बजारसँग सम्बद्ध पक्षको दायित्व

७. उत्पादकको दायित्व : (१) उपभोग्य वस्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने उत्पादकले उपभोग्य वस्तु उत्पादन गर्दा कानून बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने अन्य दायित्वको अतिरिक्त देहायको दायित्व पूरा गर्नु पर्नेछ :-

- (क) गुणस्तरीय वस्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने,
- (ख) वस्तुको लेबल निर्धारण गर्ने,
- (ग) लेबलमा दफा ६ बमोजिमका कुरा उल्लेख गर्ने,
- (घ) त्रुटिपूर्ण उत्पादन नगर्ने,
- (ङ) आफूले उत्पादन गरेको वस्तु त्रुटिपूर्ण उत्पादन भइ त्यस्तो वस्तु बजारमा रहेको कुरा जानकारीमा आएमा त्यस्तो वस्तु संकलन गरी नष्ट गर्ने,
- (च) वस्तु वा सेवाको उत्पादनका कारण उपभोक्तालाई कुनै किसिमको क्षति भएमा सोको क्षतिपूर्ति दिने,
- (छ) वस्तु वा सेवाको गलत वा भ्रामक विज्ञापन वा प्रचार प्रसार नगर्ने,
- (ज) न्यून गुणस्तर वा कमसल वस्तुको उत्पादन नगर्ने,
- (झ) दुई वा दुईभन्दा बढी पदार्थको समिश्रणबाट बनेको वा उत्पादित उपभोग्यवस्तुमा रहेका त्यस्ता पदार्थको मात्रा, तत्व वा प्रतिशतको उपभोक्तालाई जानकारी दिनुपर्ने,
- (ञ) कानून बमोजिम तोकिएका अन्य शर्त पूरा गर्ने ।

(२) उपभोग्य वस्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने उत्पादकले उपदफा (१) बमोजिमको दायित्व पूरा नगरेको वा कुनै वस्तुको उत्पादन, निर्माण, प्रशोधन, डिजाइन, सूत्र, तयारी, बजार पैठारी, प्याकिङ्ग, लेबलिङ्गको क्रममा भएको कुनै त्रुटी, कमि कमजोरी (डिफेक्ट) को कारण त्यस्तो वस्तु वा सेवा उपभोग गर्दा कसैको जिउ, ज्यान, सम्पत्तिमा हानी नोक्सानी भएमा त्यस्तो हानी नोक्सानी वापत वस्तु वा सेवाको उत्पादक जिम्मेवार हुनेछ र त्यस वापत क्षतिपूर्ति दिने दायित्व निजको हुनेछ ।

तर,

१. दावि लिएको हानी नोक्सानी उत्पादित वस्तुको उपभोगबाट भएको हो भन्ने पुष्टि प्रत्यक्ष प्रमाणको आधारमा हुनेछ ।
२. उत्पादकलाई जिम्मेवार बनाउन जुन वस्तु वा सेवाको उपभोगको कारण हानी नोक्सानी पुगेको हो त्यस्तो वस्तुको वास्तविक उत्पादक हुनु पर्नेछ र उत्पादकलाई जिम्मेवार बनाउन भएको हानी नोक्सानीका बारेमा उत्पादक लाई जानकारीमा रहेको कुरा पर्याप्त प्रमाणबाट पुष्टि हुनु पर्नेछ ।

८. पैठारीकर्ताको दायित्व : (१) उपभोग्य वस्तुको पैठारी गर्ने पैठारीकर्ताले त्यस्तो वस्तु पैठारी गर्दा कानून बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने दायित्वको अतिरिक्त देहायको दायित्व पूरा गर्नु पर्नेछ :-

- (क) उपभोग्य वस्तु मात्र पैठारी गर्ने,
- (ख) परल मूल्य भन्दा बढी वा फरक नपर्ने गरी पैठारी गर्नुपर्ने,
- (ग) पैठारी गरिएको उपभोग्य वस्तुको किसिम, परिमाण, गुणस्तर र उत्पादन सम्बन्धी सम्पूर्ण विवरण नियमनकारी निकाय वा अन्य अधिकारीले मागेका बखत उपलब्ध गराउने,
- (घ) कानूनले तोके बमोजिमका वस्तु बाहेक पैठारी गर्न नहुने,
- (ङ) उपभोग्य वस्तुको पैठारी सम्बन्धमा कानून बमोजिम अन्य दायित्व पूरा गर्ने ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै वस्तुको गुणस्तर वा प्रकृति बमोजिम अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक पैठारी भएको मितिबाट छ महिना पछि उपभोग गर्न नहुने वा नसकिने वा त्यस्तो अवधि समाप्त भएपछि उपभोग गर्न नमिल्ने वस्तु पैठारी गर्न सकिने छैन ।

९. ढुवानीकर्ताको दायित्व : उपभोग्य वस्तु ढुवानी गर्ने ढुवानी कर्ताले कानून बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने अन्य दायित्वको अतिरिक्त देहायको दायित्व पूरा गर्नुपर्नेछ :-

- (क) ढुवानी गरिने उपभोग्य वस्तुको प्रकृति अनुसार निर्धारित अवधि भित्र नै ढुवानी गर्नु पर्ने,
- (ख) ढुवानी गर्दा उपभोग्य वस्तुको गुणस्तरमा ह्रास आउन नदिने,
- (ग) ढुवानीकर्ता तोकिएको योग्यता अनुसारको हुने र तोकिएको भन्दा बढि ढुवानीका साधनको संख्या नहुने,
- (घ) ढुवानी गर्दा तोकिए बमोजिम सुरक्षात्मक व्यवस्था तथा पालना गर्नु पर्ने शर्तहरू पालन गर्ने,

- (ड) सम्बन्धित निकायले माग गरेको वखत उपभोग्य वस्तुको विवरण उपलब्ध गराउने,
- (च) ढुवानीकर्ताले पूरा गर्नुपर्ने अन्य दायित्व पूरा गर्ने ।

१०. संचयकर्ताको दायित्व : उपभोग्य वस्तुको संचय गर्ने संचयकर्ताले कानून बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने दायित्वको अतिरिक्त देहायको दायित्व पूरा गर्नुपर्नेछ :-

- (क) उपभोग्य वस्तु संचय गर्दा त्यस्ता वस्तुको प्रकृति अनुसार सतर्कता अपनाउने,
- (ख) तोकिएको सुरक्षात्मक व्यवस्था अपनाउने,
- (ग) गुणस्तरमा ह्रास आउने खालको कुनै काम नगर्ने,
- (घ) उत्पादकद्वारा उल्लेख भएका वस्तुको विवरणलाई कुनै पनि किसिमले फेरबदल नगर्ने,
- (ड) सम्बन्धित निकायले माग गरेको वखत त्यस्ता वस्तुको संचयसँग सम्बन्धित विवरण उपलब्ध गराउने,
- (च) संचयकर्ताले पूरा गर्नुपर्ने अन्य दायित्व पूरा गर्ने ।

११. विक्रेताको दायित्व : उपभोग्य वस्तुको खुद्रा विक्रि गर्ने विक्रेताले कानून बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने अन्य दायित्वको अतिरिक्त देहायको दायित्व पूरा गर्नुपर्नेछ:-

- (क) विना भेदभाव उपभोक्तालाई उपभोग्य वस्तुको विक्रि गर्ने,
- (ख) वस्तुको किसिम वा प्रकृति अनुसार गुणस्तरमा ह्रास नआउने गरी सुरक्षित रूपमा राख्ने र सुरक्षित रूपमा विक्रि गर्ने,
- (ग) सर्वसाधारणले स्पष्ट रूपमा बुझ्ने गरी देख्ने ठाँउमा उपभोग्य वस्तुको मूल्य सूचि राख्ने,
- (घ) सम्बन्धित निकायले माग गरेका वखत आफूसँग रहेको उपभोग्य वस्तुको मौज्दात वा विवरण उपलब्ध गराउने,
- (ड) उपभोग्य वस्तुमा कुनै किसिमको ग्यारेन्टी, वारेन्टीको व्यवस्था भएमा त्यस्तो व्यवस्था पालना गर्ने,
- (च) पहिले आउने उपभोक्तालाई पहिले उपभोग्य वस्तु विक्री गर्ने,
- (छ) उपभोग्य वस्तु विक्री गरेपछि त्यसको बील वा रसीद दिने ।

१२. सेवा प्रदायकको दायित्व : उपभोक्तालाई सेवा प्रदान गर्ने सेवा प्रदायकले कानून बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने अन्य दायित्वको अतिरिक्त देहायको दायित्व पूरा गर्नुपर्नेछ :-

- (क) विना भेदभाव उपभोक्तालाई सेवा प्रदान गर्ने,

- (ख) सर्वसाधारणले स्पष्ट रूपमा बुझ्ने गरी सबैले देख्ने ठाँउमा आफूले प्रदान गर्ने सेवाको सूचि तथा त्यसको मूल्य सूचि राख्ने,
- (ग) सम्बन्धित निकायले माग गरेका वखत आफूले प्रदान गर्ने सेवासँग सम्बन्धित विवरण तथा कागजात उपलब्ध गराउने,
- (घ) पहिले आउने उपभोक्तालाई पहिले सेवा प्रदान गर्ने,
- (ङ) उपभोक्तालाई सेवा प्रदान गरे वापतको रकम लिएपछि त्यसको बिल वा रसीद दिने,
- (च) अन्य दायित्व तोकिए बमोजिम हुने ।

१३. **बजारको तह निर्धारण गर्ने:** नेपाल सरकारले उपभोक्ता हक हित संरक्षण गर्न, बजारको नियम (मार्केट रूल) बमोजिम बजार व्यवस्थापन गर्न, बजारलाई स्वच्छ तथा पारदर्शि बनाउन तोकिएको वस्तु वा सेवाको लागि तोकिए बमोजिम बजारको तह निर्धारण गर्नेछ ।

१४. **उपभोग्य वस्तु फिर्ता गर्न सकिने:** कसैले विक्रेताबाट खरिद गरेको कुनै उपभोग्य वस्तु चित्त नबुझी फिर्ता गर्न चाहेमा सात दिनभित्र खरिद गरेको त्यस्तो विक्रेता समक्ष फिर्ता गर्न वा त्यस्तो वस्तुको सट्टा सोही मूल्य बराबरको त्यस्तै अर्को वस्तु लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपभोग्य वस्तु फिर्ता गर्दा विक्रेताले मूल्यमा कटौति गर्न वा अन्य कुनै किसिमको थप शुल्क लिन पाउने छैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम उपभोग्य वस्तु फिर्ता गर्दा त्यस्तो उपभोग्य वस्तु खरिद गर्दाका वखत विक्रेताले दिएको बिल वा रसिद देखाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको उपभोग्य वस्तु फिर्ता गर्न वा सट्टा लिन सकिने छैन:-

- (क) खरिद भइसकेपछि खरिदकर्ताले त्यस्तो वस्तुको गुणस्तर वा परिमाणमा परिवर्तन गरेमा,
- (ख) निश्चित अवधिभित्र उपभोग गरिसक्नुपर्ने प्रकृतिका वस्तु भए त्यस्तो अवधि व्यतित भइसकेको वस्तु भएमा,
- (ग) दूध, फलफूल, तरकारी, माछा, मासु जस्ता तुरुन्त उपभोग नगरेमा सडि, गली जाने प्रकृतिका वस्तु भएमा,
- (घ) प्याकेजिङमा रहेको वस्तु भए प्याकेजिङ खोलेमा,
- (ङ) खरिद गरेको वस्तु प्रयोग गरिसकेको भएमा ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सिलबन्दी गरेको उपभोग्य वस्तु भए सिल नतोडिएको अवस्थामा त्यस्तो वस्तु एक महिनाभित्र फिर्ता गर्न वा त्यस्तो वस्तुको सट्टा सोही मूल्य बराबरको त्यस्तै अर्को वस्तु लिन सकिनेछ ।

१५. बिल वा बिजक राख्नु पर्ने : (१) उपभोग्य वस्तुको उत्पादक, पैठारीकर्ता, ढुवानीकर्ता, संचयकर्ता र विक्रेताले विक्री प्रयोजनको लागि खरिद गरेका वस्तु वा सेवाको उत्पादक वा खरिद बिल वा बिजक आफूसँग राख्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बिल वा बिजक सम्बन्धित अधिकारीले मागेका बखत उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

निषेधित कामहरु

१६. अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप गर्न नहुने : (१) कसैले पनि अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप गर्न वा गराउन हुदैन ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि उपभोक्ताको अधिकार हनन् हुने वा स्वच्छ बजारका नियम उल्लंघन हुने गरी कसैले देहायको कुनै काम गरेमा अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप गरेको मानिनेछ:-

- (क) उपभोग्य वस्तु वा सेवाको वास्तविक गुणस्तर, परिमाण, मूल्य, नापतौल, ढाँचा वा बनावट आदि ढाँटी, लुकाई छिपाई वा भुक्त्याई त्यस्तो वस्तु वा सेवा विक्री वा प्रदान गर्ने,
- (ख) व्यक्तिले उत्पादन गरेको उपभोग्य वस्तुको गुणस्तर, परिमाण, मूल्य, नापतौल, ढाँचा, बनावट आदिमा प्रतिकूल असर पारी वा भ्रमपूर्ण विज्ञापन गरि विक्री गर्ने ,
- (ग) उपभोग्य वस्तु वा सेवाको हकमा मौखिक, लिखित वा दृश्यबाट देहायका कुनै काम गर्ने:-

- (१) कमसल वस्तुलाई विशिष्ट वा गुणस्तर भएको स्तरमान, गुणस्तर, मात्रा, श्रेणी, संरचना, डिजाइन देखाइ विक्री गर्ने,
- (२) पुर्ननिर्मित वा पुराना वस्तुलाई नयाँ हो भनी देखाइ वा भुक्त्याई विक्री गर्ने,
- (३) घोषित गरिएका कुनै फाइदा नहुने अवस्थामा पनि वस्तु वा सेवाको विक्री गर्दा मिथ्या र भ्रमपूर्ण रूपमा विज्ञापन वा सूचना प्रसार गर्ने,
- (४) उपभोग्य वस्तुको उपभोगबाट उपभोक्ताको कुनै रोग निको हुने भन्ने तथ्यगत आधार विना नै त्यस्तो वस्तुको दावी वा प्रत्याभुती गर्ने वा विक्री गर्ने ।

- (घ) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवाको वास्तविक लागतको आधारभन्दा फरक आधारमा उपभोक्ता मूल्यमा भार पर्ने गरी मूल्य निर्धारण गरेमा वा कुनै प्रतियोगिता, चिह्न, अवसर आदिको लागत समेत समावेश गरी मूल्य तय गर्ने वा त्यस्तो मूल्यमा विक्रि गर्ने,
- (ङ) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवाको मूल्यमा दान, इनाम वा निशुल्क पाइने अन्य वस्तुको मूल्य वा लागत समावेश गरी मूल्य निर्धारण गर्ने वा त्यस्तो मूल्यमा त्यस्तो वस्तु वा सेवाको विक्रि गर्ने,
- (च) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवामा तोकिएको गुणस्तर वा मानक भन्दा घटी हुने वा बढी हुने गरी वा त्यस्तो वस्तु वा सेवा उपभोगबाट उपभोक्तालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने गरी त्यस्तो वस्तु उत्पादन, मिश्रण वा आपूर्ति वा ओसारपसार वा संचय वा विक्रि गर्ने,
- (छ) कुनै उपभोग्य वस्तुको अनुचित संचय वा कृतिम अभाव हुने गरी मूल्य बढाउने, जम्माखोरी गर्ने वा विक्रि गर्ने,
- (ज) त्रुटिपूर्ण उत्पादनबाट नष्ट भएको वस्तुको मूल्य वा व्यापारिक कारोबारको सिलसिलामा करार भएको वस्तुको मूल्य समेत अन्य वस्तुको लागत मूल्यमा समावेश गरी विक्रि गर्ने,
- (झ) सक्कली वस्तुलाई विस्थापित गर्न नक्कली वस्तु उत्पादन गर्ने वा त्यस्तो उत्पादनको विक्रि गर्ने,
- (ञ) विक्रि गरेको वस्तु वा सेवाको विल वा विजक जारी गर्न इन्कार गर्ने वा विल वा वीजक जारी नगर्ने,
- (ट) कुनै उपभोग्य वस्तु उपभोग गर्दा उपभोक्तालाई हानी नोक्सानी वा क्षति पुग्ने गरि बिषादी वा कुनै रसायनको प्रयोग गर्ने वा त्यसरी प्रयोग भएको वस्तु विक्रि गर्ने,
- (ठ) उपभोग्य वस्तु उपभोग गरिसक्नु पर्ने अवधि व्यतित भइसकेको वस्तु वा उपभोग गर्न नमिल्ने वस्तुमा नयाँ लेवल लगाई त्यस्तो वस्तु विक्रि गर्ने,
- (ड) उपभोग गर्न नसकिने गुणस्तरहीन वस्तु पैठारी, उत्पादन वा विक्रि गर्ने,
- (ढ) उत्पादक, आपूर्तिकर्ता, ढुवानीकर्ता, संचयकर्ता वा विक्रेताको वा त्यस्ता व्यक्ति र अन्य व्यक्ति, संघ संस्थाको मिलेमतोबाट दफा १७ को उपदफा (१) को प्रतिकूल हुने गरी मूल्य निर्धारण गर्ने वा विक्रि गर्ने,

- (ण) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवा विक्रि गर्दा तोकिएको व्यापारिक तह भन्दा बढी तह वा श्रृंखला खडा गरी विक्रि वा प्रदान गर्ने,
- (त) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवा विक्रि वा प्रदान गर्न कुनै संरचना, मानक वा मापदण्ड तोकिएकोमा त्यस्तो संरचना, मानक वा मापदण्ड पूरा नगरी विक्रि गर्ने ।

१७. माग, आपूर्ति वा मूल्यमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न नहुने : (१) कसैले पनि कुनै वस्तुको उत्पादन, पैठारी, ढुवानी, सञ्चय वा विक्रि वितरणमा लागेको लागत र तोकिए बमोजिमभन्दा बढी मुनाफा लिई विक्री वितरण गर्नु हुँदैन ।

(२) कसैले कुनै व्यक्ति, संस्था वा अन्य कसैसँग मिली देहायका कुनै काम गरी कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवाको माग, आपूर्ति वा मूल्यमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न हुँदैन:-

- (क) कुनै उपभोग्य वस्तुको उत्पादनकालागि चाहिने कच्चा पदार्थको कोटा निर्धारण गर्ने वा कुनै उपभोग्य वस्तुको उत्पादन घटाउने वा त्यस्तै अन्य कुनै काम गर्ने,
- (ख) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवा सञ्चित गरी वा अन्य कुनै तरिकाले कृत्रिम अभाव खडा गर्ने,
- (ग) निर्धारित समय वा स्थानमा मात्र उपभोग्य वस्तु वा सेवा विक्री गर्ने वा त्यस्तै प्रकृतिका अन्य कुनै काम गर्ने ।

१८. उपभोग्य वस्तु वा सेवाको सम्बन्धमा गर्न नहुने अन्य काम : कसैले पनि कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवाको सम्बन्धमा देहायका कुनै काम गर्न वा गराउन हुँदैन :-

- (क) कमसल उपभोग्य वस्तुको जानी जानी उत्पादन, विक्री वा पैठारी गर्ने,
- (ख) कुनै उपभोग्य वस्तुको नक्कली वस्तु उत्पादन वा पैठारी गरी उपभोक्तालाई भुक्त्याउने,
- (ग) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवालार्इ अर्को उपभोग्य वस्तु वा सेवा हो भनी वा न्यूनस्तरको उपभोग्य वस्तु वा सेवालार्इ उच्चस्तरको उपभोग्य वस्तु वा सेवा हो भनी ढाँटी वा भुक्त्याई विक्री गर्ने,
- (घ) कुनै उपभोग्य वस्तु वा सेवाको प्रयोग, उपयोगिता वा प्रभावकारिताको सम्बन्धमा भुट्टा वा भ्रमात्मक सूचना प्रचार प्रसार गर्ने वा विज्ञापन गर्ने,
- (ङ) उपभोक्ताको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्ने किसिमका उपभोग्य वस्तु वा सेवाको उत्पादन वा विक्री गर्ने,

- (च) एकै प्रकृतिका विभिन्न वस्तु उत्पादन, पैठारी वा विक्री गर्ने व्यापारी वा व्यापारिक समूहहरू मिली त्यस्तो उपभोग्य वस्तुको अभाव सिर्जना गरी मूल्य तथा आपूर्ति व्यवस्थामा प्रभाव पार्ने,
- (छ) एकै प्रकृतिको कुनै सेवा प्रदान गर्ने एक भन्दा बढी व्यापारी वा व्यापारिक समूहको मिलोमतोबाट चक्र प्रणाली, कोटा प्रणाली, आलोपालो, खेप प्रणाली वा टोकन प्रणाली अपनाई सेवा संचालन गर्ने,
- (भ) एउटा उपभोग्य वस्तु खरिद गर्दा अर्को उपभोग्य वस्तु पनि अनिवार्य रूपमा खरिद गर्ने पर्ने व्यवस्था गर्ने,
- (त्र) तोकिए बमोजिमका अन्य काम गर्ने ।

१९. स्वच्छ प्रतिस्पर्धामा अवरोध गर्न नहुने : कसैले पनि स्वच्छ बजार संरक्षण वा स्वच्छ प्रतिस्पर्धामा अवरोध पुऱ्याउने कार्य गर्न वा गराउन हुदैन ।

परिच्छेद ५

उपभोग्य वस्तु वा सेवाको मूल्य निर्धारण सम्बन्धी व्यवस्था

२०. अत्यावश्यक खाद्य तथा अन्य वस्तु र सेवाको सूचि : (१) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी समय समयमा अत्यावश्यक खाद्य तथा उपभोग्य वस्तु वा सेवाको सूचि निर्धारण गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचिमा अत्यावश्यक खाद्य तथा अन्य उपभोग्य वस्तु वा सेवाको अधिकतम मूल्य समेत तोक्नु पर्नेछ ।

(३) विक्रेताले उपदफा (१) बमोजिमको वस्तु वा सेवा विक्री गर्दा उपदफा (२) बमोजिमको मूल्यभन्दा बढी हुने गरी विक्री गर्न वा गराउनु हुदैन ।

२१. मूल्य सूची तथा दर्ता प्रमाणपत्र राख्नु पर्ने : (१) उत्पादकले प्रत्येक उपभोग्य वस्तुको कारखाना मूल्य तथा विक्रेताले विक्री वितरण गर्ने प्रत्येक वस्तुको थोक वा खुद्रा मूल्य र सेवा प्रदायकले प्रदान गर्ने सेवाको उत्पादन मूल्य स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरी मूल्यसूची राख्नु पर्नेछ ।

(२) उपभोग्य वस्तु उत्पादन गर्ने उत्पादक उद्योग भए उद्योग दर्ताको प्रमाणपत्र तथा व्यावसायको हकमा व्यावसाय दर्ता प्रमाणपत्र विक्री स्थलमा सर्वसाधारणले देख्ने गरी राख्नु पर्नेछ ।

(३) दफा २१ बमोजिमको मूल्यको आधारमा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी केन्द्रमा भए विभाग र जिल्लामा भए सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा मूल्य सूचना केन्द्र स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम स्थापित मूल्य सूचना केन्द्रलाई सम्बन्धित जिल्लाको उत्पादकले वस्तुको कारखाना मूल्य र थोक वा खुद्रा व्यापारीले सम्बन्धित वस्तुको थोक वा खुद्रा मूल्य अनिवार्य रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२२. उपभोग्य वस्तु वा सेवाको मूल्यको मापदण्ड निर्धारण गर्ने व्यवस्था : (१) उपभोक्ताको हक हित संरक्षणका लागि तोकिए बमोजिमको निकायले तोकिए बमोजिमको वस्तु वा सेवाको मूल्य निर्धारण सम्बन्धी मापदण्ड तयार गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मूल्य निर्धारण सम्बन्धी मापदण्ड तयार गर्दा उपभोग्य वस्तुको उत्पादन लागत, हुवानी खर्च, पैठारीकर्ताले कानून बमोजिम बुझाएको भन्सार, कर, दस्तूर र उपभोग्य वस्तु बिक्री गर्दा तोकिएको प्रतिशतभन्दा बढी नहुने गरी बिक्रेताले लिन पाउने मुनाफा रकम समेतलाई आधार मान्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम तोकिए बमोजिमको निकायले कुनै सेवाको मूल्य निर्धारण सम्बन्धी मापदण्ड तयार गर्दा त्यस्तो सेवा प्रदान गर्ने व्यक्तिको नियमन गर्ने वा आचरण तथा काम कारबाही व्यवस्थित गर्ने कानून बमोजिम कुनै निकाय वा अधिकारीले गरेको भए त्यस्तो निकायले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम त्यस्तो निकाय वा अधिकारी भए पनि निर्धारण नगरेको अवस्थामा त्यस्तो निकाय वा अधिकारीको परामर्श लिनुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) वा (३) बमोजिम मूल्य निर्धारण सम्बन्धी मापदण्ड तयार गर्दा त्यस्तो सेवा प्रदान गरे बापत लिन पाउने अधिकतम मूल्य भौगोलिक क्षेत्र तथा ठाउँ विशेषको आधारमा फरक फरक हुने गरी निर्धारण गर्न सकिनेछ ।

परिच्छेद ६

परिषद्को गठन तथा काम, कर्तव्य र अधिकार

२३. उपभोक्ता संरक्षण परिषद्को गठन : (१) उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण तथा कार्यान्वयन गर्ने विषयमा नीति निर्माण गर्न तथा उपभोक्ताको हक हित संरक्षणका सम्बन्धमा यस ऐन बमोजिम अन्य काम गर्नको लागि एक उपभोक्ता संरक्षण परिषद् गठन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिषद्मा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष तथा सदस्यहरु रहनेछन् :-

(क) आपूर्ति मन्त्री वा राज्यमन्त्री	-अध्यक्ष
(ख) सचिव, आपूर्ति मन्त्रालय	-सदस्य
(ग) सचिव, वाणिज्य मन्त्रालय	-सदस्य
(घ) सचिव, उद्योग मन्त्रालय	-सदस्य
(ङ) सचिव, कृषि विकास मन्त्रालय	-सदस्य

(च) सचिव, अर्थ मन्त्रालय	-सदस्य
(छ) सचिव, गृह मन्त्रालय	-सदस्य
(ज) सचिव, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय	-सदस्य
(झ) सचिव, पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय	- सदस्य
(ञ) महानिर्देशक, खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग	-सदस्य
(ट) महानिर्देशक, औषधि व्यवस्था विभाग	-सदस्य
(ठ) महानिर्देशक, गुणस्तर तथा नापतौल विभाग	-सदस्य
(ड) अध्यक्ष, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	-सदस्य
(ढ) उपभोक्ताको हक हितसंग सम्बन्धित निकाय वा संस्थामा कम्तिमा दश वर्षको अनुभव प्राप्त गरेका व्यक्तिमध्येबाट कम्तीमा दुईजना महिला सहित मन्त्रालयले मनोनित गरेको तीनजना	-सदस्य
(ण) महानिर्देशक, आपूर्ति व्यवस्थापन तथा उपभोक्ता हित संरक्षण विभाग	-सदस्य-सचिव

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ढ) बमोजिम मनोनित सदस्यको पदावधि बढीमा दुई वर्षको हुनेछ, र निज एक अवधिको लागि पुनः मनोनित हुन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपभोक्ताको हकहित विरुद्धको कुनै काम गरेमा वा परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार विपरित हुने गरी काम गरेमा परिषद्ले त्यस्तो सदस्यलाई जुनसुकै बखत सदस्य पदबाट हटाउन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम त्यस्तो पदबाट हटाउनु अघि सफाई पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

(६) परिषद्का अध्यक्ष तथा सदस्यले नेपाल सरकारले तोकिए बमोजिमको बैठक भत्ता पाउनेछन् ।

२४. परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार : परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण र प्रचलन, आपूर्ति व्यवस्था र वस्तु वा सेवाको मूल्य, गुणस्तर, शुद्धता सम्बन्धी विषयमा नेपाल सरकारलाई सुभाष दिने,
- उपभोक्तालाई उपभोग्य वस्तु वा सेवाको सम्बन्धमा सुरक्षित गराउन त्यस्ता वस्तु वा सेवाको गुणस्तरका सम्बन्धमा जानकारी गराउन उपभोक्ताको हक, हित सम्बन्धी सूचना प्रचार प्रसार गर्ने, गराउने,

- (ग) उपभोक्तालाई उपभोग्य वस्तु वा सेवाको मूल्य, गुण, परिमाण, शुद्धता तथा अनुचित व्यापारिक क्रियाकलापका सम्बन्धमा सूचित गर्ने वा गराउने,
- (घ) उपभोक्ताको हक हित संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा अनुसन्धान गर्ने वा गराउने,
- (ङ) उपभोक्ताको हक हित संरक्षण सम्बन्धमा भइरहेका नीतिमा संशोधन गर्ने वा परिमार्जन गर्ने वा नयाँ नीति बनाउने सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई आवश्यक सुझाव दिने ,
- (च) उपभोक्ताको हक हित संरक्षण सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सूचना अद्यावधिक राख्ने तथा राख्न लगाउने ,
- (छ) उपभोक्ताका अधिकारको अनुगमन गर्ने वा गराउने र अनुगमन गर्दा देखिएका त्रुटीको सुधार गर्न नेपाल सरकारलाई आवश्यकता अनुसार सुझाव दिने ,
- (ज) उपभोक्ता शिक्षालाई माध्यमिक तहदेखि विश्वविद्यालय तहसम्म पाठ्यक्रममा समावेश गर्नको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने,
- (झ) नागरिकको खाद्य सम्बन्धी हकलाई संरक्षण र प्रचलन गराउन आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
- (ञ) उपभोक्ता हकहितसँग सम्बन्धीत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ वा संस्थासंग सहकार्य गर्न आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,
- (ट) उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न आवश्यकता अनुसार प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई निर्देशन दिने,
- (ठ) आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गर्ने,
- (ड) नेपाल सरकारले तोकिएका बमोजिमका अन्य काम गर्ने वा गराउने ।

२५. परिषद्को बैठक सम्बन्धी कार्यविधि : (१) परिषद्को बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(२) परिषद्को बैठक वर्षमा कम्तीमा दुई पटक बस्नेछ र दुई बैठक बीचको अवधि छ महिनाभन्दा बढी हुने छैन ।

(३) परिषद्को सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा परिषद्को बैठकका लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।

(४) परिषद्को अध्यक्षले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा सदस्य मध्येबाट निजले छानेको व्यक्तिले बैठकको अध्यक्षता गर्नेछ ।

(५) परिषद्को निर्णय परिषद्को सदस्य-सचिवले प्रमाणित गर्नेछ ।

(६) परिषद्को बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि परिषद् आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२६. परिषद्को सचिवालय : विभागले परिषद्को सचिवालयको रूपमा कार्य सम्पादन गर्नेछ ।

परिच्छेद ७

जाँचबुझ, निरीक्षण र अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

२७. केन्द्रीय बजार अनुगमन निर्देशन समिति : (१) यस ऐन बमोजिमका उपभोक्ताको हक, हित संरक्षणका लागि उपभोग्य वस्तु वा सेवाको आपूर्ति व्यवस्था, मूल्य, गुणस्तर, शुद्धताको अनुगमन वा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी काममा प्रभावकारी रूपमा संलग्न निकायहरु बीच समन्वय गर्नको लागि केन्द्रीय बजार अनुगमन निर्देशन समिति गठन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको केन्द्रीय बजार अनुगमन समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरु रहनेछन :-

(क) सचिव, आपूर्ति मन्त्रालय	-संयोजक
(ख) सहसचिव, आपूर्ति मन्त्रालय	-सदस्य
(ग) सहसचिव, गृह मन्त्रालय	-सदस्य
(घ) सहसचिव, उद्योग मन्त्रालय	-सदस्य
(ङ) सहसचिव, कृषि विकास मन्त्रालय	-सदस्य
(च) सहसचिव, पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय	-सदस्य
(छ) महानिर्देशक, खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग	-सदस्य
(ज) महानिर्देशक नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग	-सदस्य
(झ) महानिर्देशक, औषधि व्यवस्था विभाग	-सदस्य
(ञ) उपभोक्ताको हक हितसंग सम्बन्धित निकाय वा संस्थामा कम्तिमा दश वर्षदेखि सक्रिय रूपमा संलग्न व्यक्तिहरुमध्येबाट मन्त्रालयले मनोनयन गरेका कम्तिमा एक जना महिला सहित तिनजना	-सदस्य
(ट) प्रतिनिधि, नेपाल चेम्बर अफ कमर्स	-सदस्य
(ठ) विभागको महानिर्देशक	-सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ञ) बमोजिम मनोनित सदस्यको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा उल्लेख भए तापनि उपदफा (१) को खण्ड (ञ) बमोजिम मनोनित सदस्यको काम सन्तोषजनक नदेखिएमा निजलाई मन्त्रालयले जुनसुकै बखत हटाउन सक्नेछ ।

तर, त्यसरी हटाउनु अघि निजलाई सफाई पेश गर्ने मौका दिनुपर्नेछ ।

(४) केन्द्रीय बजार अनुगमन निर्देशन समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) उपभोक्ताको हक, हित संरक्षण गर्न कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायहरु बीच आपसी सहयोग र सहकार्य बढाउन आवश्यकता अनुसार तोकिए बमोजिम स्थानीयस्तरमा अनुगमन समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

२८. केन्द्रीय बजार अनुगमन निर्देशन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : केन्द्रीय बजार अनुगमन निर्देशन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) बजारमा देखिएका उपभोग्य वस्तु वा सेवाको अभावको पहिचान गरी सर्वसुलभ बनाउन आवश्यक पहल गर्ने,
- (ख) बजारमा उपभोग्य वस्तु वा सेवाको आपूर्ति व्यवस्था, मूल्य, तौल, गुणस्तर, शुद्धता आदिका सम्बन्धमा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन सम्वद्ध सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरु बीच समन्वय गर्ने,
- (ग) बजार अनुगमन टोली तथा स्थानीय अनुगमन समितिको काम कारवाहीमा समन्वय कायम गर्ने,
- (घ) बजार अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउन सम्वद्ध निकायहरुबीच समन्वय गर्ने तथा अनुगमनको क्रममा आउने समस्यालाई समाधान गर्न आवश्यक निर्देशन दिने,
- (ङ) उपभोक्ताको हक, हित संरक्षण गर्ने कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायहरु बीच समन्वय कायम गर्ने,
- (च) तोकिए बमोजिमको उपभोक्ता सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने,
- (छ) आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गर्ने,
- (ज) तोकिए बमोजिमको अन्य काम गर्ने ।

२९. स्थानीय बजार अनुगमन समिति : (१) दफा २७ बमोजिमको केन्द्रीय बजार अनुगमन समितिले उपभोग्य वस्तु वा सेवाको आपूर्ति व्यवस्था, मूल्य, गुणस्तर, शुद्धता सम्बन्धी विषयमा स्थलगत सुपरिवेक्षण वा अनुगमन गर्नको लागि तोकिए बमोजिम स्थानीय बजार अनुगमन समितिको गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने स्थानीय बजार अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार, कार्यविधि तथा अन्य आवश्यक कुराहरु तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने स्थानीय बजार अनुगमन समितिले आवश्यकता अनुसार बजार अनुगमन टोली वा उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ ।

३०. निरीक्षण अधिकृत नियुक्त गर्न वा तोक्न सक्ने : (१) बजार तथा आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाई उपभोक्तालाई उचित मूल्यमा गुणस्तरयुक्त उपभोग्य वस्तु वा सेवा सरल एवं सहज रूपमा उपलब्ध गराउने कार्यको अनुगमन गर्न विभागले तोकिए बमोजिम निरीक्षण अधिकृत नियुक्त गर्न वा निरीक्षण अधिकृतको रूपमा काम गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई तोक्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त वा तोकेको निरीक्षण अधिकृतको योग्यता तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३१. बजार अनुगमन टोली गठन गर्न सक्ने : (१) दफा १६ बमोजिमको अनुचित क्रियाकलाप भए वा नभएको, दफा २१ बमोजिमको मूल्यसूची राखे वा नराखेको, उपभोग्य वस्तु वा सेवाको गुणस्तर, परिमाण वा मूल्यको सम्बन्धमा नियमित बजारको अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न सम्बन्धित क्षेत्रको विज्ञ र निरीक्षण अधिकृत समेत रहेको तोकिए बमोजिम बजार अनुगमन टोली वा विषयगत अनुगमन टोली वा संयुक्त अनुगमन टोली गठन गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बजार अनुगमन टोलीले कुनै वस्तु वा सेवाको गुणस्तर, परिमाण, मूल्य निर्धारण प्रक्रियाको सम्बन्धमा जानकारी लिन वा सोधपुछ गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको बजार अनुगमन टोलीले उपदफा (२) बमोजिम जानकारी लिदा वा सोधपुछको सिलसिलामा सम्बन्धित उत्पादक वा बिक्रेतासंग आवश्यक कागजात तथा प्रमाण माग गर्न सक्नेछ र त्यस्तो कागजात वा प्रमाण पेश गर्नु सम्बन्धित उत्पादक वा बिक्रेताको कर्तव्य हुनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको बजार अनुगमन टोलीले यस ऐन बमोजिम निरीक्षण अधिकृतलाई भएको सम्पूर्ण अधिकार प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको अनुगमन टोलीले बजार अनुगमन तथा निरीक्षण गर्दा तोकिए बमोजिमको बजार अनुगमन तथा निरीक्षण फारमको प्रयोग गर्नेछ ।

३२. जाँचबुझ वा निरीक्षण गर्न सक्ने : (१) कसैले अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप गरिरहेको, बजारमा एकाधिकार कायम गरी वा अन्य कुनै तरिकाबाट उपभोग्य वस्तु वा सेवाको मूल्य वा आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावित पार्ने काम गरिरहेको वा कमसल उपभोग्य वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण गरिरहेको वा यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत काम कारबाही गरिरहेको छ, भन्ने विश्वास हुने मनासिव कारण भएमा वा त्यस्ता कुराका सम्बन्धमा कुनै सञ्चार माध्यम वा कुनै उजूरी

मार्फत जानकारी आएमा नेपाल सरकारले तत्काल आवश्यक जाँचबुझ वा निरीक्षण गर्न, गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण वा जाँचबुझ गर्ने सम्बन्धमा प्रचलित कानूनमा अनुगमन तथा निरीक्षणको व्यवस्था भएकोमा सोही बमोजिम र अन्य अवस्थामा मन्त्रालयले तत्काल निरीक्षण वा जाँचबुझ गर्न समिति गठन गर्न वा यस ऐन बमोजिम गठन भएको कुनै समितिलाई वा निरीक्षण अधिकृतलाई तोक्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम जाँचबुझ वा निरीक्षणबाट दोषी देखिएका उत्पादक, डिलर, एजेण्ट, विक्रेता, व्यक्ति वा संस्थालाई यस ऐन वा प्रचलित कानून बमोजिम कारबाही हुनेछ ।

३३. आकस्मिक निरीक्षण गर्न सक्ने : (१) विभागले खटाएको अधिकृतस्तरको कर्मचारी र उपभोक्ता संघ संस्थाको प्रतिनिधि रहेको टोलिले उपभोक्ताको स्वास्थ्य, सुविधा र आर्थिक हितको लागि समय समयमा बजारको आकस्मिक निरीक्षण गर्न सक्नेछ ।

(२) आकस्मिक निरीक्षण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३४. निरीक्षण अधिकृतले निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्न सक्ने : (१) कुनै ठाउँमा असुरक्षित, असरयुक्त वा गुणस्तरहीन उपभोग्य वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण भइरहेको वा सेवा प्रदान गरेको वा यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत कुनै काम कारबाही भइरहेको छ भन्ने विश्वास हुने मनासिब कारण भएमा निरीक्षण अधिकृतले त्यस्तो ठाउँमा आवश्यकता अनुसार जुनसुकै बखत प्रवेश गरी निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासीका क्रममा उपभोग्य वस्तुको उत्पादक, पैठारीकर्ता, ढुवानीकर्ता, संचयकर्ता, विक्रेता, सेवा प्रदायक वा सम्बन्धित अन्य व्यक्तिसँग आवश्यक विवरण वा जानकारी वा बयान लिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्दा असुरक्षित, असरयुक्त वा गुणस्तर नभएको उपभोग्य वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण भइरहेको वा सेवा प्रदान गरेको वा यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत काम कारबाही भइरहेको देखिएमा निरीक्षण अधिकृतले त्यस्तो उपभोग्य वस्तुको तोकिए बमोजिम नमूना लिई तोकिएको अवधिको लागि त्यस्तो उपभोग्य वस्तुको उत्पादन वा बिक्री वितरण गर्न वा सेवा प्रदान गर्न रोक लगाउन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम बजार निरीक्षण वा जाँचबुझ गर्ने प्रयोजनको लागि तोकिए बमोजिम वस्तु वा सेवाको परीक्षण सूची तयार गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको परीक्षण सूची अनुसार भएको नपाइएमा निरीक्षण अधिकृतले त्यस्तो वस्तुको बिक्री वितरणमा रोक लगाई तत्काल दफा ३९ बमोजिम जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(६) उपदफा (२) बमोजिम निरीक्षण अधिकृतले गरेको काम कारवाही सम्बन्धी प्रतिवेदन सात दिनभित्र विभाग समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको प्रतिवेदनमा उपदफा (५) बमोजिम जरिवाना गरिएको भए त्यस्तो विवरण उल्लेख गरी प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ ।

(८) निरीक्षण अधिकृतले निरीक्षण वा जाँचबुझको सिलसिलामा उत्पादक वा विक्रेतालाई तत्काल कुनै आदेश दिन उपयुक्त देखिएमा त्यस्तो आदेश दिन वा उपयुक्त सम्भएको अन्य कार्य गर्न सक्नेछ ।

(९) निरीक्षण अधिकृतले निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्दा अपनाउनु गर्ने कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(१०) निरीक्षण अधिकृतले निरीक्षण, जाँचबुझ वा खानतलासी गर्दा कुनै उत्पादक, विक्रेता, विरुद्ध कुनै कानूनी कारवाही हुनुपर्ने देखेमा त्यसको विवरण समेत प्रतिवेदनमा उल्लेख गरी विभागमा वा आवश्यक परे कारण सहित अन्य सम्बन्धित निकायमा पठाउन सक्नेछ ।

(११) निरीक्षण अधिकृतको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तथा निरीक्षण अधिकृतले दिएको प्रतिवेदन कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३५. उपभोग्य वस्तुको परीक्षण : (१) निरीक्षण अधिकृतले दफा ३४ को उपदफा (३) बमोजिम लिएको उपभोग्य वस्तुको नमूना परीक्षणको लागि लिएको भए तुरुन्त सडी गली जाने वस्तु भए तत्काल र अन्य वस्तु भए त्यस्तो नमूना लिएको मितिले चौबीस घण्टाभित्र नेपाल सरकारको प्रयोगशाला वा नेपाल सरकारले मान्यता दिएको प्रयोगशालामा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) निरीक्षण अधिकृतले नमूना परीक्षण गराउन उपदफा (१) बमोजिमको प्रयोगशालामा पठाउदा संकेत नम्बर दिई पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम प्रयोगशालामा वस्तु परीक्षण गर्दा भुट्टा परिणाम दिएमा वा लापरवाही गरेको पाइएमा त्यस्तो कर्मचारीलाई कानून बमोजिम विभागीय कारवाही हुनेछ ।

३६. कमसल उपभोग्य वस्तु जफत हुने वा नष्ट गरिने : (१) दफा ३५ बमोजिम परीक्षणको लागि पठाइएको उपभोग्य वस्तुको नमूना प्रयोगशालामा परीक्षण हुँदा उपभोग्य वस्तु तोकिएको मापदण्ड बमोजिम गुणस्तर नभएको ठहरिएमा त्यस्तो वस्तु जफत गरिनेछ र आवश्यकतानुसार त्यस्तो वस्तु तोकिए बमोजिम नष्ट गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वस्तुको जफत गरी नष्ट गरिएकोमा त्यस्तो वस्तु जफत वा नष्ट गर्दाको खर्च सम्बन्धित उत्पादक वा विक्रेताले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

३७. उजूरी दिन सक्ने : (१) कुनै वस्तु वा सेवा प्रदायकले उपभोक्ता हित विरुद्ध वा यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको कुनै नियम विपरित कुनै काम कारबाही गरेमा त्यस्तो कुराको जानकारी पाउने जुनसुकै व्यक्तिले आफूसँग भएको जानकारी वा सबुद प्रमाण सहित अनुगमन समिति वा निरीक्षण अधिकृत वा विभागलाई लिखित वा मौखिक रूपमा उजूरी दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उजूरी दिने व्यक्तिले आफ्नो नाम गोप्य राख्न चाहेमा त्यस्तो व्यक्तिको नाम गोप्य राख्नु पर्नेछ ।

(३) उजूरी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३८. सूचना चुहाउनेलाई कारबाही : (१) दफा ३३ बमोजिम हुने आकस्मिक निरीक्षण वा नियमित रूपमा हुने अनुगमनको सूचना त्यस्तो निरीक्षण वा अनुगमन नहुँदै चुहावट गर्ने राष्ट्रसेवकलाई विभागीय कारवाही हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यमा संलग्न गराइएका उपभोक्ता संघसंस्थाबाट प्रतिनिधित्व गरेका प्रतिनिधिबाट चुहावट भएमा त्यस्तो प्रतिनिधि वा संस्थालाई विगो खुलेकोमा विगो बमोजिम र विगो नखुलेकोमा पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी त्यस्तो संस्थालाई तीन वर्षसम्म कालोसूचीमा समावेश गरिनेछ ।

३९. तत्काल जरिवाना गर्न सक्ने : (१) दफा ५३ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बजार अनुगमन वा निरीक्षण वा जाँचबुझ वा खानतलासीको क्रममा तत्काल प्राप्त प्रमाणबाट उपभोग्य वस्तुको उत्पादक, ढुवानीकर्ता, संचयकर्ता, पैठारीकर्ता, विक्रेता वा सेवा प्रदायकले देहायको कुनै कार्य गरेको देखिएमा निजलाई तत्काल निरीक्षण अधिकृतले देहाय बमोजिम जरिवाना गर्न सक्नेछ:-

(क) दफा ५० को खण्ड (घ) विपरितको कार्य गरे वा गराएमा बीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,

(ख) दफा ५० को खण्ड (ङ) र (ञ) विपरितको कार्य गरे वा गराएमा एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना,

(ग) दफा ५० को खण्ड (ज) विपरितको कार्य गरे वा गराएमा पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,

(घ) दफा ५० को खण्ड (ठ), (ड) र (ढ) विपरितको कार्य गरे वा गराएमा तीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,

(ड) दफा ५० को खण्ड (ण) बमोजिम जाँचबुझ, अनुगमन वा निरीक्षण गर्ने क्रममा असहयोग गरेमा तीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,

- (च) बजार अनुगमन वा निरीक्षण वा जाँचवुभ वा खानतलासीको क्रममा उपभोक्ताको अधिकार उल्लंघन गर्ने वा उपभोक्ताको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर पर्ने गरी कुनै काम गरेको पाईएमा तत्काल त्यस्तो काम रोकी पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य पटक पटक गरेमा पटकै पिच्छे, दोब्बर जरिवाना हुनेछ ।
- (३) निरीक्षण अधिकृतले यस दफा बमोजिम तत्काल जरिवाना गर्नुपर्नाको कारण र जरिवाना गरेको रकम लगायतका सम्पूर्ण विवरण खोली तिन दिनभित्र विभागलाई त्यसको जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (४) निरीक्षण अधिकृतले तत्काल जरिवाना गर्ने सम्बन्धमा अपनाउनुपर्ने अन्य कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (५) यस दफा बमोजिम निरीक्षण अधिकृतले गरेको निर्णय उपर अदालतमा पुनरावेदन लाग्नेछ ।

परिच्छेद ८

उपभोक्ता अदालत सम्बन्धी व्यवस्था

४०. उपभोक्ता अदालतको गठन : (१) यस ऐन अर्न्तगतका मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई तथा किनारा गर्नको लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी आवश्यकता अनुसार उपभोक्ता अदालतको गठन गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने उपभोक्ता अदालतको मुकाम तथा क्षेत्राधिकार सोही सूचनामा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (३) उपभोक्ता अदालतमा देहाय बमोजिम अध्यक्ष र सदस्य रहनेछन् :-
- (क) सम्बन्धित जिल्लाको जिल्ला न्यायाधीश वा अतिरिक्त जिल्ला न्यायाधीश - अध्यक्ष
- (ख) नेपाल न्याय सेवाको राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणीको पदमा कम्तिमा पाँच वर्ष सेवा अवधि पूरा गरेको अधिकृतमध्येबाट एक जना अधिकृत - सदस्य
- (ग) कम्तीमा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी उपभोक्ता हक हितको संरक्षणको क्षेत्रमा कम्तिमा दश वर्ष अनुभव प्राप्त गरेको व्यक्तिहरूमध्येबाट एक जना - सदस्य

(४) उपदफा (३) बमोजिमको अध्यक्ष वा सदस्यहरुको नियुक्ति नेपाल सरकारबाट हुनेछ र त्यसको सूचना नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्नेछ ।

तर अध्यक्षको नियुक्ति न्याय परिषद्को परामर्शमा गर्नुपर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले दुई वर्षको हुनेछ र निजको पुनःनियुक्ति हुन सक्नेछ ।

(६) उपदफा (३) बमोजिम नियुक्त सदस्यको सुविधा र सेवाका शर्त तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४१. पदमा नरहने अवस्था : (१) दफा ४० को उपदफा (३) बमोजिम नियुक्त सदस्य देहायको अवस्थामा आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।

(क) निजको पदावधि समाप्त भएमा,

(ख) निजले आफ्नो पदबाट दिएको राजीनामा दिएमा, वा

(ग) निजमा खराब आचरण भएको वा कार्यक्षमताको अभाव रहेको भन्ने आधारमा नेपाल सरकारले हटाएमा ।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिम नेपाल सरकारले पदबाट हटाउने आदेश दिनुभन्दा अघि निजलाई सफाईको मनासिब मौका दिनु पर्नेछ ।

४२. अदालतको अधिकारक्षेत्रको प्रयोग : (१) अदालतको अधिकारक्षेत्रको प्रयोग सबै सदस्यले सामूहिक रूपमा गर्नेछन् ।

तर कम्तीमा एकजना सदस्य उपस्थित रहेको इजलासले मुद्दाको थुनछेक बाहेकको अन्य कार्यविधिगत कारवाही र दुइजना सदस्य उपस्थित भएको इजलासले थुनछेक लगायत अन्य जुनसुकै कारवाही गर्न सक्नेछ ।

(२) दुई जना सदस्य उपस्थित रहेको इजलासमा एकमत कायम हुन नसकेमा मुद्दाको कारवाहीको विषयमा भए अध्यक्ष सहितको इजलास भए अध्यक्षको राय बमोजिम हुनेछ ।

(३) अध्यक्ष उपस्थित नभएको इजलास भए नियुक्तिको आधारमा वरिष्ठ सदस्यको राय बमोजिम हुनेछ । मुद्दाको निर्णय वा अन्तिम आदेश भए अध्यक्ष समक्ष पेश गरिनेछ र निजले समर्थन गरेको राय अदालतको निर्णय हुनेछ ।

(४) तीन जना सदस्य उपस्थित रहेको इजलासमा तीन जना सदस्यको एकमत वा अध्यक्ष सहित अर्को एकजना सदस्यको बहुमत कायम भए त्यस्तो मत अदालतको निर्णय मानिनेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिमको इजलासमा मुद्दाको कार्यविधिगत विषयमा तीन जना सदस्यको फरक फरक राय भएमा अध्यक्षको राय बमोजिम र मुद्दाको निर्णय वा अन्तिम आदेश भए निर्णय वा

अन्तिम आदेश हुन नसकेको विवरण उल्लेख गरी निर्णयको लागि सम्बन्धित उच्च अदालतमा पठाउन पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम प्राप्त भएको मुद्दाको सम्बन्धमा उच्च अदालतको एक न्यायाधीशको इजलासमा सुनुवाई गर्नेछ, र त्यस्तो इजलासबाट भएको निर्णय वा अन्तिम आदेश नै अदालतको निर्णय वा अन्तिम आदेश मानिनेछ ।

४३. अदालतको अवहेलना: (१) अदालतले आफ्नो अवहेलनाका सम्बन्धमा कारबाही चलाउन सक्नेछ, र अवहेलना गरेको ठहर गरेमा दश हजार रुपैयासम्म जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अभियुक्तले अदालतलाई सन्तोषजनक हुने गरी क्षमा याचना गरेमा अदालतले निजलाई अवहेलनाको कारबाही नचलाई क्षमा गर्न वा सजाय तोकिसकेको भए त्यस्तो सजाय माफ गर्न, घटाउन वा अदालतले तोकेको शर्तमा मुलतबी राख्न सक्नेछ ।

४४. अदालतले मागेको मिसिल वा कागजात उपलब्ध गराउनु पर्ने : (१) अदालतले मुद्दाको कारबाहीको सिलसिलामा प्रमाणको लागि कुनै मिसिल, लिखत, कागजात वा अन्य कुनै सबुद पेश गर्न वा पठाउन कुनै व्यक्ति, संस्था वा कार्यालयलाई आदेश दिएमा त्यस्तो व्यक्ति, संस्था वा कार्यालयले त्यस्तो मिसिल, लिखत, कागजात वा सबुद अदालतले निर्धारण गरेको अवधि भित्र पेश गर्नु वा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) कुनै व्यक्ति, संस्था वा कार्यालयले उपदफा (१) बमोजिमको आदेश पालना नगरेको कारणबाट मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई वा किनारा गर्न बाधा पुगेमा वा कुनै पक्षलाई अनचित हैरानी वा हानि नोक्सानी भएमा अदालतले पटकै पिच्छे, त्यस्तो व्यक्ति वा संस्था वा कार्यालय प्रमुखलाई पटकै पिच्छे, एकहजार रुपैया सम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि त्यसरी जरिवाना गर्ने आदेश भएपछि त्यस्तो व्यक्ति वा संस्था वा कार्यालय प्रमुखले अदालतले निर्धारण गरेको अवधि भित्र त्यस्तो आदेश पालना हुन नसकेको कारण उल्लेख गरी जरिवाना हुन नपर्ने भनी अदालतमा निवेदन गरेमा कारण मनासिव भएको देखिएमा अदालतले त्यस्तो जरिवानाको आदेश रद्द गर्न सक्नेछ ।

४५. मुद्दाको कारबाही र किनारा सम्बन्धी विशेष व्यवस्था : (१) दफा ४० मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सो दफा बमोजिम उपभोक्ता अदालत गठन नभएसम्मको लागि यस ऐन बमोजिमको मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार सम्बन्धित जिल्ला अदालतलाई हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जिल्ला अदालतबाट कारबाही, सुनुवाई र किनारा हुने मुद्दाको लागि प्रत्येक जिल्ला अदालतमा छुट्टै उपभोक्ता इजलासको गठन गर्न सकिनेछ ।

४६. पुनरावेदन: दफा ४० बमोजिम गठन भएको अदालतले गरेको निर्णय उपर सम्बन्धित उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न सकिनेछ ।
४७. निर्णय कार्यान्वयन: दफा ४० बमोजिम गठन भएको अदालतले आफ्नो निर्णय वा अन्तिम आदेशमा त्यस्तो निर्णय वा अन्तिम आदेशमा कुनै निकाय वा अधिकारीले कार्यान्वयन गर्ने भनी उल्लेख भएकोमा सोही निकाय वा अधिकारीले र त्यसरी उल्लेख नभएकोमा सम्बन्धित जिल्ला अदालतले कार्यान्वयन गर्नेछ ।
४८. अदालतको विघटन: (१) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी दफा ४० बमोजिम गठन भएको उपभोक्ता अदालतलाई जुनसुकै वखत विघटन गर्न सक्नेछ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिम उपभोक्ता अदालत विघटन भएमा विघटन हुँदाका वखतसम्म त्यस्तो अदालतमा दायर भई किनारा हुन बाँकी रहेका मुद्दा, उजूरी वा निवेदन सम्बन्धित प्रादेशिक क्षेत्राधिकार भएको जिल्ला अदालतमा स्वतः सर्नेछन् ।
४९. सूचना टेबुल गर्नुपर्ने : नेपाल सरकारले दफा ४० को उपदफा (१) वा दफा ४८ को उपदफा (१) बमोजिम प्रकाशन गरेको सूचना प्रतिनिधि सभामा पेश गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद ९

कसूर र सजाय सम्बन्धी व्यवस्था

५०. कसूर गरेको मानिने: कसैले देहायको काम कारवाही गरे वा गराएमा यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गरेको मानिनेछ:-
- (क) दफा ६ बमोजिम लेवलिङ्ग नगरेमा वा लेवलमा भुट्टा कुरा उल्लेख गरेमा,
(ख) दफा ७, ८, ९, १०, ११ वा १२ बमोजिम क्रमशः उत्पादक, पैठारीकर्ता, ढुवानीकर्ता, संचयकर्ता, विक्रेता वा सेवा प्रदायकले आफ्नो दायित्व पूरा नगरेमा वा दायित्वको उल्लंघन हुने काम गरेमा,
(ग) दफा १४ बमोजिम विक्रेताले तोकेको अवधिभित्र सामान फिर्ता नलिएमा वा त्यस्तो मूल्य बराबरको सामान सट्टा नदिएमा,
(घ) दफा १५ बमोजिम बील विजक नराखेमा,
(ङ) दफा १६ को उपदफा (२) को खण्ड (क), (छ), (ज) र (ठ) बमोजिमको अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप गरे वा गराएमा,

- (च) दफा १६ को उपदफा (२) को खण्ड (ख), (ग), (घ), (ङ), (च), (ज), (झ), (ट), (ठ), (ण), (ड) र (त) बमोजिमको अनुचित व्यापारिक क्रियाकलाप गरे वा गराएमा,
- (छ) दफा १७ को उपदफा (१), उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिमको माग, आपूर्ति वा मूल्यमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने काम गरे वा गराएमा,
- (ज) दफा १७ को उपदफा (२) को खण्ड (ख) र (ग) बमोजिमको काम गरे वा गराएमा,
- (झ) दफा १८ को खण्ड (क), (ख), (घ), (ङ), (छ) र (ज) बमोजिमको काम गरे वा गराएमा,
- (ठ) दफा १८ को खण्ड (ग), (च) र (झ) बमोजिमको काम गरे वा गराएमा,
- (ड) दफा १९ बमोजिम स्वच्छ बजार वा स्वच्छ प्रतिस्पर्धामा अवरोध पुर्याउने काम गरे वा गराएमा,
- (ढ) दफा २० को उपदफा (३) विपरित नेपाल सरकारले तोकेको मूल्यभन्दा बढी हुने गरी विक्रि गरे वा गराएमा,
- (ण) दफा २१ को उपदफा (१) र (२) बमोजिमको काम नगरेमा,
- (त) दफा २२ को उपदफा (१) बमोजिम वस्तु वा सेवाको मूल्य निर्धारण सम्बन्धी मापदण्ड विपरित वस्तु वा सेवाको विक्रि गरेमा,
- (थ) दफा ६० बमोजिम यस ऐन बमोजिम जाँचबुझ, निरीक्षण वा अनुगमनको क्रममा सहयोग नगरेमा ।

५१. **सजाय:** (१) कसैले यस ऐन अन्तर्गत कसूर मानिने कुनै काम गरे वा गराएमा कसूरको मात्रा हेरी देहाय बमोजिम सजाय हुनेछ :-

- (क) दफा ५० को खण्ड (क) र (ग) विपरित काम गर्ने वा गराउनेलाई एक वर्षसम्म कैद वा एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय,
- (ख) दफा ५० को खण्ड (ख) विपरित काम गर्ने वा गराउनेलाई तीन वर्षसम्म कैद वा तीन लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय,
- (ग) दफा ५० को खण्ड (च) विपरित काम गर्ने वा गराउनेलाई पाँच वर्षसम्म कैद वा पाँच लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय,
- (घ) दफा ५० को खण्ड (छ) विपरित काम गर्ने वा गराउनेलाई तीन वर्षसम्म कैद वा तीन लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय,
- (ङ) दफा ५० को खण्ड (ज) विपरित काम गर्ने वा गराउनेलाई तीन वर्षसम्म कैद वा तीन लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय,

(च) दफा ५० को खण्ड (ट) विपरित काम गर्ने वा गराउनेलाई पाँच वर्षसम्म कैद वा पाँच लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका काम बाहेक यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत अन्य कुनै काम कारबाही गर्ने वा गराउने व्यक्तिलाई दुई वर्षसम्म कैद वा दुई लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद १०

उपभोक्ता कोष सम्बन्धी व्यवस्था

५२. **कोषको स्थापना** : (१) नेपाल सरकारले यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न, उपभोक्ताको अधिकार संरक्षण गर्न, उपभोक्ता शिक्षा वा अन्य प्रबर्द्धनात्मक कार्यको लागि एउटा छुट्टै कोषको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहनेछन्:-

(क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ख) कुनै व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त रकम,

(ग) विदेशी सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय संघ, संस्था वा व्यक्तिबाट सहयोग वा ऋण स्वरूप प्राप्त रकम,

(घ) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) उपदफा (१) को खण्ड (ग) बमोजिम कुनै रकम प्राप्त गर्दा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(४) उपभोक्ता कोषको रकम कुनै वाणिज्य बैंकमा खाता खोली जम्मा गरिनेछ ।

(५) कोष सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ११

क्षतिपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था

५३. **क्षतिपूर्तिको दाबी गर्न सक्ने** : यस ऐन विपरीत उपभोग्य वस्तु वा सेवा बिक्री वितरण वा प्रदान गरेको कारणबाट कुनै उपभोक्तालाई शारीरिक, मानसिक, आर्थिक, भौतिक वा अन्य किसिमको हानी नोक्सानी हुन गएमा वा त्रुटिपूर्ण उत्पादनको कारणबाट क्षति पुग्न गएमा उपभोक्ता स्वयंले वा निजको तर्फबाट कुनै उपभोक्ता संस्थाले वा उपभोक्ता असक्षम भएमा वा निजको मृत्यु भइसकेको अवस्थामा त्यस्तो उपभोक्ताको हकवालाले त्यस्तो उपभोग्य वस्तु वा सेवा उत्पादन, पैठारी, संचय, ढुवानी, बिक्री

वितरण वा प्रदान गर्ने जुन व्यक्तिको कारणबाट त्यस्तो हानी नोक्सानी भएको हो सोही व्यक्तिबाट क्षतिपूर्ति भराई पाउँ भनी उपभोक्ता अदालत समक्ष त्यसरी हानी नोक्सानी पुगेको मितिले छ महिना भित्र उजूरी गर्न सक्नेछ ।

५४. **क्षतिपूर्ति प्रदान गर्नुपर्ने** : दफा ५३ बमोजिम क्षतिपूर्तिको निमित्त परेको उजूरी उपर छानविन गर्दा उपभोक्तालाई हानी नोक्सानी पुग्न गएको ठहर गरेमा उपभोक्तालाई पुगेको हानी नोक्सानीको आधारमा सम्बन्धित उत्पादक, पैठारीकर्ता, संचयकर्ता, ढुवानीकर्ता, वितरक वा विक्रेताबाट क्षतिपूर्ति वापतको रकम उपभोक्ता वा निजको मृत्यु भइसकेको भए कानून बमोजिमको हकवालालाई भराई दिनेछ ।

५५. **क्षतिपूर्तिको मापदण्ड निर्धारण गर्ने** : अदालतले दफा ५४ बमोजिम क्षतिपूर्ति वापत उपभोक्ताले पाउने रकम निर्धारण गर्दा देहायका कुरालाई ध्यानमा राखी निर्धारण गर्नुपर्नेछ :-

- (क) पीडित व्यक्तिलाई पर्न गएको शारीरिक वा मानसिक कष्ट वा पीडा र त्यसको गंभीरता,
- (ख) उपचार हुनसक्ने किसिमको क्षति भएकोमा उपचार गराउन लाग्ने अनुमानित खर्च,
- (ग) शारीरिक वा मानसिक क्षतिको कारण पीडित व्यक्तिको आय आर्जन गर्ने क्षमतामा हुन गएको ह्रास,
- (घ) उपचार हुन नसक्ने किसिमको शारीरिक वा मानसिक क्षति पुगेकोमा पीडित व्यक्तिको उमेर र निजको पारिवारिक दायित्व,
- (ङ) पीडितको मृत्यु भएकोमा निजको आम्दानीमा आश्रीत निजको परिवारका सदस्यहरुको संख्या र निजहरुको जीविकोपार्जनको निमित्त आवश्यक पर्ने न्यूनतम खर्च,
- (च) पीडित व्यक्तिले दाबी गरेका कुरामध्ये उचित र उपयुक्त देखिएका अन्य कुरा ।

परिच्छेद १२

विविध

५६. **उपभोक्ता संघसंस्था सूचिकृत हुनुपर्ने** : (१) उपभोक्ताको हक हित संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने कार्यमा कार्यरत प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित उपभोक्ता संघ वा संस्था विभागमा सूचिकृत हुनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम विभागमा सूचिकृत हुन संघ वा संस्थाको विधान, कार्यक्षेत्र, पदाधिकारीको विवरण समेत संलग्न गरी निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) यस दफा बमोजिम सूचिकृत भएका संघ वा संस्थाले आफ्नो कार्यक्रम सम्बन्धी जानकारी नियमित रूपमा जिल्लामा भए दफा ३० बमोजिमको स्थानीय बजार अनुगमन समिति र केन्द्रमा भए विभागलाई दिनु पर्नेछ ।

५७. अत्यावश्यक वस्तु वा सेवा सुपथ मूल्यमा उपलब्ध गराउने : नेपाल सरकारले दफा २१ बमोजिम निर्धारण गरिएको अत्यावश्यक खाद्य वा अन्य वस्तु वा सेवा तोकिए बमोजिम सुपथ मूल्यमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्नेछ ।
५८. उपभोक्ता शिक्षा बारे पाठ्यक्रममा समावेश गराउने : (१) उपभोक्तालाई उपभोग्य वस्तु वा सेवाको सम्बन्धमा सूचित गराउनको लागि के कस्तो उपभोग्य वस्तु वा सेवा उपभोग गर्न हुने र गुणस्तर नभएका उपभोग्य वस्तु वा सेवा प्रयोग गर्दा सोबाट पर्न सक्ने प्रभाव आदिका सम्बन्धमा जानकारी गराउनको लागि उपभोक्ता शिक्षा सम्बन्धी आवश्यक शैक्षिक पाठ्यक्रम मन्त्रालयले तयार गर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम तयार गरिएको पाठ्यक्रम मन्त्रालयले शिक्षा मन्त्रालयसँग समन्वय गरी विभिन्न तहका विद्यालय तथा विश्वविद्यालयका पाठ्यक्रममा समावेश गराउन आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ ।
५९. निरीक्षण अधिकृतलाई तालिम दिनु पर्ने : मन्त्रालयले यस ऐन बमोजिमको कसूरको अनुसन्धान तहकिकात प्रक्रिया सम्बन्धी सैद्धान्तिक एवं व्यावहारिक जानकारी दिनको लागि निरीक्षण अधिकृतलाई अनुसन्धान, तहकिकात र अभियोजन सम्बन्धी विषयको तालीम दिन आवश्यक व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
६०. सहयोग गर्नु पर्ने : यस ऐन बमोजिम जाँचबुझ, अनुगमन वा निरीक्षण गर्ने क्रममा आवश्यकता अनुसार त्यस्तो जाँचबुझ, अनुगमन वा निरीक्षण गर्ने अधिकारी वा यस ऐन बमोजिम खटाइएको व्यक्ति, टोली वा निरीक्षण अधिकृतलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याउनु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।
६१. संस्थाको दायित्व: (१) कुनै व्यापारिक संस्थाले यो ऐन बमोजिम कसूर हुने कुनै कार्य गरेमा त्यस्तो संस्थाको मुख्य प्रशासकीय अधिकारीको हैसियतमा काम गर्ने अधिकारी सजायको भागी हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आफू मुख्य प्रशासकीय अधिकारी हुनुभन्दा अगावै भएका कसूरका सम्बन्धमा त्यस्तो व्यक्ति सजायको भागी हुनुपर्ने छैन ।
६२. सूचना दिनेलाई पुरस्कार : (१) यस ऐन विपरितको कसूर गरेको छ वा गर्न लागेको छ भन्ने कुराको सूचना दिने व्यक्तिले दिएको सूचना बमोजिम अनुसन्धान गर्दा त्यस्तो कसूर भएको ठहरिएमा त्यसबाट जफत भएको विगो बराबरको तोकिए बमोजिमको रकम त्यस्तो व्यक्तिलाई पुरस्कार दिइनेछ ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार वा संगठित संस्थाका कर्मचारी वा तीनका परिवारका सदस्य वा अनुगमनमा खटिएका उपभोक्ता संघ संस्थाका प्रतिनिधि वा कर्मचारी वा तीनका परिवारका सदस्यले यस दफा बमोजिम पुरस्कार पाउने छैनन् ।
- (३) यस दफा बमोजिम सूचना दिने व्यक्तिको नाम, ठेगाना र निजबाट प्राप्त भएको सूचनाको

विवरण गोप्य राखिनेछ ।

६३. प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाउन बाधा नपर्ने : यस ऐन बमोजिम कसूर ठहरिने काम अन्य प्रचलित कानून अन्तर्गत पनि कसूर ठहरिने रहेछ भने अन्य प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाउन यस ऐनले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।
६४. नेपाल सरकार वादी हुने : यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दा नेपाल सरकार वादी हुनेछ ।
६५. मुद्दाको तहकिकात र दायरी : (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दाको अनुसन्धान र तहकिकात निरीक्षण अधिकृतले गर्नेछ र त्यस्तो तहकिकातको काम पूरा भएको पैतिस दिनभित्र सम्बन्धीत उपभोक्ता अदालत समक्ष मुद्दा दायर गर्नु पर्नेछ ।
(२) निरीक्षण अधिकृतले उपदफा (१) बमोजिमको अनुसन्धान र अभियोजन गर्दा सरकारी वकीलको राय लिनु पर्नेछ ।
६६. संक्षिप्त कार्यविधि अपनाउनु पर्ने : (१) यस ऐन अन्तर्गत दायर भएको मुद्दाको कारवाही र किनारा गर्दा संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८ बमोजिमको कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ ।
(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि तीन वर्षभन्दा बढी कैद सजाय हुने मुद्दामा सामान्य कार्यविधि अपनाउनु पर्नेछ ।
६७. असल नियतले गरेको कामको बचाउ : अनुगमन समिति, निरीक्षण अधिकृत, क्षतिपूर्ति समिति वा नेपाल सरकारको कुनै कर्मचारीले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम आफ्नो कर्तव्य पालन गर्दा असल नियतले गरेको काम कारवाही प्रति निज व्यक्तिगत रूपले जवाफदेही हुने छैन ।
६८. यसै ऐन बमोजिम हुने: प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा लेखिए जति कुरा यसै ऐन बमोजिम हुनेछ ।
६९. नियम बनाउन सक्ने : यस ऐनको उद्देश्य पूर्तिको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।
७०. खारेजी र बचाउ : (१) उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ खारेज गरिएको छ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमको ऐन अन्तर्गत भए गरेका काम कारवाही यसै ऐन बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

नेपाल कानून आयोग (प्रारम्भिक मस्यौदा)